

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu Mgr. Ľubomíra Batku, PhD. na tému *Porovnanie Lutherovho chápania slova Božieho v Operationes in Psalmos (z rokov 1519-1521)* a vo *Výklade prvých 25 žalmov (z roku 1530)*. Strán 133.

Oponent Dr. h. c. emeritný prof. ThDr. Igor Kišš, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK v Bratislave.

S radosťou sa ujímam poverenia podať oponentský posudok na habilitačnú prácu Mgr. Ľubomíra Batku, PhD. na tému *Porovnanie Lutherovho chápania slova Božieho v Operationes in Psalmos (z rokov 1519-1521)* a vo *Výklade prvých 25 žalmov (z roku 1530)*. Mám k tomu niekoľko dôvodov. Predovšetkým oceňujem, že habilitant sa prezentuje na našej fakulte prácou z teológie nášho reformátora Dr. Martina Luthera. Naša fakulta nutne potrebuje mať pre budúcnosť odborníka na Lutherovu teológiu. Bol som ním predtým ja a publikoval som štúdie z Lutherovej teológie aj v zahraničí a som rád, že sa tu profiluje u nás nový odborník v tomto odbore. Pritom vysoko oceňujem, že Dr. Batka v svojej habilitačnej práci pracuje priamo s latinskými Lutherovými textami podľa Weimarského vydania Lutherových spisov. Prvý z týchto dvoch výkladov žalmov, na ktoré sa Dr. Batka podujal ich skúmať, bol napísaný totiž v latinčine (druhý výklad žalmov z roku 1530 Luther napísal v nemčine) a takto ho doktorand analyzuje a pripája hneď aj slovenský preklad daných latinských termínov. To samé osebe hovorí o jeho vysokej univerzitnej odbornosti. Prezrel som ďalej bohatú nemeckú a anglickú literatúru, ktorú habilitant použil v svojej práci a ako ten, ktorý sa čiastočne v minulosti zaoberal aj Lutherovými žalmami, môžem potvrdiť, že autor pozná publikácie najpoprednejších odborníkov, ktorí sa tejto téme venovali, ako sú Nmec Gerhard Ebeling, Francúz Marc Lienhard, švédsky znalec Luthera Carl Axel Aurelius, a opäť Nemci Bayer, Beintker, Bizer, Brecht, Junghans, Lohse, Američan Robert Kolb, To všetko sú esá moderného skúmania Luthera, ako aj český teológ Martin Wernisch a mnohí ďalší, ktorých tu Batka preštudoval. V svojej práci nám habilitant podáva

prierez všetkého najdôležitejšieho, čo bolo na túto tému nateraz napísané aj v zahraničí.

Konečne vysoko oceňujem nadovšetko fakt, - a to je azda to najdôležitejšie, - že táto práca nás vedie do skúmania centrálneho Lutherovho reformačného učenia o ospravedlnení vierou v Ježiša Krista. Tu bilo srdce celej Lutherovej reformačnej teológie a práve sem Dr. Batka zameril svoju výskumnú pozornosť. Slovenská teologická verejnosť tu dostáva dielo o centre Lutherovej teológie, napísané na úrovni, s ktorou môžeme predstúpiť aj na medzinárodné teologické polia. Táto habilitačná práca bude po jej prípadnom medzinárodnom publikovaní svedectvom o vysokej úrovni vedeckého skúmania na našej fakulte, ale aj na Komenského univerzite v Bratislave. Zároveň bude hodnotným príspevkom slovenskej teológie k významnému výročiu 500. výročia Lutherovej reformácie, ktoré budeme sláviť v roku 2017. Táto habilitačná práca bude teda jedným z dôstojných darov slovenskej teológie a slovenského luteranizmu k tomuto výročiu. Bude svedectvom, že evanjelická cirkev na Slovensku je aj po 500 rokoch napojená na Lutherovu teológiu a učí sa z nej stále.

Práca je založená na troch štúdiách Lutherovej hermeneutiky, ktoré habilitant prezentoval na medzinárodnej konferencii znalcov Luthera v Eisenachu v dňoch 21. a 28. marca 2013 (Batka, s.7) . Keďže tieto štúdie predniesol Batka pred veľkou skupinou nemeckých znalcov Luthera, je to pre nás zárukou samostatného štúdia Lutherových textov, lebo by inak nebol obstál na konferencii v Eisenachu ako prednášateľ.

Výber jeho témy je nápaditý, porovnať dva Lutherove výklady prvých 22 žalmov (*Operationes in psalmos*, 1519-1521), v druhom prípade 25 žalmov (*Výklad prvých 25 žalmov*, 1530), ktoré vyhotovil v rôznej dobe v rozmedzí 10 rokov a za rôznych súvislostí a osobného teologického rastu. Luther mal okrem toho ďalšie výklady žalmov. Od roku 1523 začal Luther s úpravou žalmov na duchovné piesne, v čom pokračovali najmä kalvínski teológovia. (Ako oponent pripomínam, že roku 1526 zložil Luther evanjelickú hymnu *Hrad prepevný* na

slová 46. žalmu.) Žiadnu biblickú knihu nevykladal Luther tak často ako žalmy. Knihu žalmov Luther nazýval „kleine Bibel“ (Batka 11). Takáto práca porovnania oboch výkladov žalmov dosiaľ – pokiaľ viem – napísaná nebola ani v zahraničí a je krokom vpred v skúmaní Lutherovej teológie.

Práca má aj svoj ekumenický význam, lebo sa zaoberá Lutherovým učením o ospravedlnení vierou, ktoré je tu preberané na pozadí Lutherovho výkladu časti žalmov, a to bolo predmetom aj Spoločného vyhlásenia teológov Vatikánu a Svetového luteránskeho zväzu, ktorý bol podpísaný medzi týmito dvoma cirkvami v Augsburgu roku 1999. Svojím spôsobom je príspevkom k pochopeniu tohto Spoločného vyhlásenia dvoch cirkví, aj keď sa Batka samým Spoločným vyhlásením priamo nezaoberá.

Práca zachytáva toľko poznatkov z Lutherovej teológie, že v tomto oponentskom posudku ich nie je možné komplexne zachytiť. Jedna vec je však dôležitá, že habilitant tu ukazuje Luthera ako mimoriadneho schopného a produktívneho teológa, ktorý nie náhodou sa stal vedúcou osobnosťou celej reformácie. Čitateľ tejto práce musí obdivovať Lutherovu vysokú teologickú odbornosť tentoraz v odbore Starej zmluvy. Ako teológ Luther sa nám javí predovšetkým ako starozmluvník a systematik.

Je pozoruhodné, že Luther bol k svojmu pochopeniu ospravedlnenia vierou dovedený práve na základe žalmových textov. Stredoveká cirkev totiž chápala Božiu spravodlivosť ako Božiu prísnosť voči hriešnikovi, ktorý človeka iba súdi pre jeho hriechy (Batka 34). V žalmových textoch však Luther pochopil, že Božia spravodlivosť sa tu chápe ináč, totiž ako odpúšťajúca Božia milosť. Božia spravodlivosť je totiž spravodlivosťou neodlučiteľnou od Božej lásky, ktorá hriešnika prijíma. Toto presvedčenie sa ťahá celým Lutherovým výkladom oboch porovnávaných výkladov žalmov. V tomto zmysle práve na oboch Lutherových výkladoch týchto žalmových textov už stretáme naplno reformačného Luthera. Je obdivuhodné do akých detailov – ako to Dr. Batka správne ukazuje – Luther v týchto žalmových výkladoch rozvíja svoju novú

teológiu ospravedlnenia hriešnika vierou z Božej milosti na základe žalmových textov. Najmä prvý z týchto dvoch spisov *Operationes in psalmos* sú výslovné zamerané na učenie o ospravedlnení vierou a z Božej milosti.

Čo umožnilo Lutherovi čítať starozmluvné žalmy vo svetle ospravedlnenia hriešnika vierou z Božej milosti? Batka ukazuje, že to bol nový Lutherov hermeneutický prístup k žalmovým textom. Kým stredoveká exegéza každý text vykladala na základe takzvanej štvornásobnej aplikácie biblického textu (takzvaného quadriga): hľadať historický zmysel textu, zmysel alegorický (čo ten text znamená pre cirkev), zmysel tropologický (existenciálny význam pre osobný život človeka) a zmysel anagogický (eschatologický význam textu), Luther sa odchyľil od tejto stredovekej hermeneutiky žalmov. Prijal hermeneutiku apoštola Pavla, ktorý dávidovské texty chápal ako proroctvá o Kristu. Dávida ako historického kráľa si Luther v týchto exegézach nevšimol, ale zaujímalo ho, čo v nich Dávid hovorí skrze Ducha Svätého ako prorok o Kristovi (Batka 25). Luther teda číta tieto texty očami prvotnej cirkvi (Batka 26). Iste nie všetky žalmy sú proroctvami o Kristu. Ale rozhodne to platí o Žalmoch 2, a 8, ale aj o žalme 14 (hovorí o ospravedlnení), žalme 19 (hovorí o evanjeliu) a o žalme 22 (predpoveď Golgoty, Batka 28). V tomto zmysle chápe Luther žalmy – ako hovorí Ebeling - kristocentricky. Luther sám nebol autor tohto typu kristocentrickej hermeneutiky, ale nadviazal na hermeneutiku Cassiodora a Fabera Stapulensa (Batka 21).

V iných žalmoch podľa Luthera zase Boh ukazuje, že to čo sa deje pri Kristovi sa bude diať aj pri každom kresťanovi. Kristus je tu podľa Luthera chápaný nie ako *exemplum*, ale ako *exemplar*. Tu nadväzuje Batka na Marca Lienharda a iných, že Kristov život je predobraz nás, Jeho učeníkov. V takomto prípade už nejde o Kristov kríž, ale o náš kríž (Batka 36). To už je spojenie kristocentrickej a zároveň tropologickej (existenciálnej) exegézy a o známu Lutherovu *teológiu kríža*. Tak ako Kristus trpel, tak na utrpení v živote má účasť každý kresťan. Takto žalmy možno aplikovať na život každého človeka v každej

dobe. V tom spočíva ich univerzálna platnosť. Tu Batka cituje aj moju štúdiu o analógii medzi Kristom a kresťanom, uverejnenú aj v Nemecku a v USA, že v tomto prípade ide o *ontickú podobnosť* medzi Kristom a kresťanom (*exemplar*), nie o *podobnosť etickú (exemplum)*. Napríklad ako Kristus má tria munera (tri úrady), totiž je kňazom, zvestovateľom slova Božieho a služobníkom všetkých, tak sa z toho odvíja aj učenie o všeobecnom kňazstve, všeobecnom apoštoláte všetkých veriacich, ako aj učenie o všeobecnom diakonáte všetkých kresťanov. Každý kresťan na svojom postavení v živote má byť aj diakonom. (Aj každý presbyter, kostolník, aj pápež, je a má byť nakoniec diakonom v zmysle všeobecného diakonátu.) Škoda, že Batka tu cituje len slovenské znenie mojej štúdie (Batka 50) a neuvádza, kde bolo uverejnené nemecké a v USA anglické znenie. Tento údaj by mal význam, ak by v budúcnosti Batka vydal túto svoju habilitačnú prácu aj v cudzej reči pre zahraničie.

Podľa Luthera nestačí žalmy vykladať len historicky. Luther hovorí: *To nie je kresťanská kázeň, ak zvestuješ Krista len historicky. Treba tak kázať, aby sme vedeli, že všetko, čo je Kristovo, je naše (Batka 73), že došlo podľa Luthera k radostnej výmene medzi Kristom a nami (Batka 76)*. Naše hriechy vzal na seba Kristus a Kristova spravodlivosť sa stala našou spravodlivosťou. Touto spravodlivosťou sa nemôžeme chváliť, že je našou zásluhou, ale je to *justitia passiva*. To je podstata učenia o ospravedlnení. To sú hlavné Lutherove dôrazy v *Operationes in psalmos*. Skoro na 700 stranách textu Luther na základe výkladu 22 prvých žalmov o tomto všetkom uvažuje (pozri WA 5,19-676).

Druhý Lutherov text *Výklad 25 prvých žalmov* po desiatych rokoch, Luther písal na hrade Koburg, kde sa Luther zdržiaval 5 mesiacov počas Ausburského snemu 1530. Tento výklad je už podstatne kratší (pozri WA 31 I, 263-383, 120 strán). Veď medzitým písal aj iné svoje významné spisy na Koburgu. Jeho predmet výkladu žalmov je čiastočne iný, ako bol predošlý výklad žalmov. Luther má už za sebou sedliacke povstanie a považuje za

potrebné osvetliť otázku svetskej vrchnosti kvôli anabaptistom. Tu hľadá na žalmy nie natoľko z hľadiska *justitia Dei*, ale skôr osvetľuje otázky *justitia civilis* kresťana. V druhom koburgskom výklade žalmov už kresťan nestojí natoľko *coram Deo*, ale *coram hominibus*.

Na ďalších stránkach sa habilitant zaoberá ešte ďalšími otázkami, ktorí mu z exegézy žalmov vyplývajú. Je to napr. otázka jasnosti Písma, jeho dostatočnosti, ale aj otázkou pokúšení (Anfechtungen) podľa Beintkerových výskumov.

Môžeme byť vďační Dr. Batkovi za tento prehľad výsledkov skúmania mnohých nemeckých teológov o učení o ospravedlnení vierou na pozadí Lutherovho výskumu starozmluvných žalmov. V svojej habilitačnej práci nám Dr. Batka predložil ***Lutherovu teológiu viery*** na základe vlastných aj nemeckých, amerických a škandinávskych teologických výskumov. *Ale Lutherova reformácia mala aj svoju druhú časť o viere činnej skrze lásku*. Viera vedie kresťana na jednej strane k *justificatio forensis*. Ale treba nám rozpracovať v slovenskej teológii aj otázku *justificatio effectiva* (otázku posvätenia u Luthera) ako sa o to snaží najmä fínska luteránska teológia alebo ako sa o to snažil nemecký teológ Wilfried Joest v svojom diele *Gesetz und Freiheit*. Okrem toho je potrebné osvetliť Lutherovu teológiu lásky aj na základe jeho sociálnej etiky a jeho snahy o humanizáciu stredovekej spoločnosti, o čo som sa snažil v mojom štúdiu Luthera zase ja. Otázka humanizácie spoločnosti je v centre záujmu ľudí. Boh je predsa Láska a praje si, aby svet stvorený na Boží obraz bol humánnym svetom. Pre naše cirkevné zbory treba predstaviť Luthera ako biblického humanistu. Čo k tomu nám môže povedať Luther? Nemôžeme ako Lutherovi žiaci zostať len na jeho teológii viery. Zaväzuje nás k tomu odkaz našich štúrovcov, odkaz Fedora Ruppeldta, Martina Rázusa, Samuela Štefana Osuského a ďalších našich velikánov. Treba nám rozpracovať v dnešnej dobe aj Lutherovu teológiu lásky k blížnemu a transformácie sveta evanjelickou reformáciou na humánnejší svet. Boh je láska a chce mať aj humánný svet, ktorý

je Jeho stvorením. Preto Luther viedol ľudí aj k realizácii humánnejšieho sveta a otvoril cestu k novoveku. Na to niekedy nemecká interpretácia Lutherovej reformácie zabúdala a obľubovala len otázky teológie viery a preto niektorí nemeckí teológovia boli málo kritickí k vznikajúcemu nacizmu (Deutsche Christen). Veľkú kritiku tejto nemeckej teologickej jednostrannosti u nás podával v svojich článkoch najmä biskup Fedor Ruppeldt a Martin Rázus (v diele Argumenty) a ďalší slovenskí evanjelickí teológovia. Ale špeciálny dôraz slovenského luteranizmu vždy bol osvetliť z nášho pochopenia Luthera aj poukaz na humánny odkaz Lutherovej reformácie.

Doterajšie dve práce Dr. Batku, jeho doktorandská práca: *Peccatum radicale. Eine Studie zu Luthers Erbsündeverständnis in Psalm 5*, za ktorú mu evanjelická teologická fakulta v Tübingen udelila titul ThD. a táto habilitačná práca skvele osvetľujú Lutherovu teológiu spasenia vierou a z Božej milosti. Musíme si byť však vedomí, že to je len polovica teologických plôc luteranizmu. Budeme radi ak pokračovaním v štúdiu Luthera Dr. Batku bude tradičný slovenský dôraz slovenských evanjelických teológov na humánny odkaz Lutherovej reformácie, typický pre našich štúrovcov, lebo toto dnes žiada život, vytvoriť humánnu spoločnosť, ku ktorej Luther ako biblický humanista nás viedol. To je druhá polovica teologických plôc luteranizmu, ku ktorej nám Lutherova reformácia ukazuje.

Vzhľadom na vysoko cennú a vysoko odbornú habilitačnú prácu Mgr. Ľubomíra Batku, PhD. z odboru Lutherovej teológie o viere a Božej milosti, vrele odporúčam túto prácu prijať ako habilitačnú prácu a menovaného navrhnúť Vedeckej rade Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na udelenie akademického titulu docenta v odbore evanjelická teológia (kód 2.1.14).

Bratislava 21. januára 2014

Dr. h. c. prof. ThDr. Igor Kišš

